

GYÖRGY I. MÁRTA

MTA Pszichológiai Intézete, Budapest

A TEMPERAMENTUM HATÁSA A SZOCIÁLIS BEILLESZKEDÉSRE ÓVODÁSKORBAN

A temperamentum az utóbbi években ismét a kutatók figyelmének fókuszába került. Pontosabban fogalmazva — PLOMIN és DUNN (1986) szerint — újra felébredt az az amúgy is spirálszerűen jelentkező érdeklődés, amelyet a fejlődéslélektan ebben az irányban mutatott. Ám, amíg a több mint 2000 éves hippokratészi-galenusi típustan által leírt 4 típusban a 4 testnedv és a 4 őselem egyikének uralmát fedezhetjük fel, amiből a még ma is használatos szangvinikus, kolerikus, melankólikus és flegmatikus elnevezések születtek, addig a mai temperamentum-kutatások már merőben más szempontból közelítenek ehhez a területhez.

A legújabb kutatások a viselkedési stílusban viszonylag korán megjelenő, belső individuális különbségekre irányulnak, azok tartalmától és motivációjától függetlenül. A kutatók véleménye szerint ezek a különbségek viszonylag állandóak és különféle helyzetekben felerősödhetnek. Az ilyen stíluskülönbségek befolyásolják a gyermek által létesített környezeti kapcsolatok típusát, és viszont, ezeket módosítják a környezeti tényezők (THOMAS és CHESS, 1977). A temperamentum fogalmának meghatározása körül azonban problémák vannak, pontos elméleti jelentése még nem tisztázott. THOMAS, CHESS és BIRCH (1968) munkájukban a temperamentumot úgy határozták meg, mint általános terminust, amely a viselkedés „hogyan”-jára, azaz az egyén viselkedési módjára utal. Ez a definíció, amelyet a legtöbben idéznek, inkább a viselkedési stílusban mutakozó individuális különbségekre irányítja a figyelmet, mint a viselkedés tartalmára (BATES, 1980; CAREY, 1985, HUBERT et al., 1982).

A temperamentum gyakorlati definíciójára több változat létezik, a legtöbbször közös vonása az, hogy a viselkedési stílusra fókuszálnak és a temperamentumot sokdimenziósan látják. A temperamentum-dimenziók száma és tartalma tekintetében vannak további eltérések, abban azonban sok kutató véleménye megegyezik, hogy a temperamentum felosztható a „könnyű” és a „nehéz” kategóriák szerint. A „nehéz” temperamentumot negatív mozzanatok jellemzik, úgy, mint irritabilitás, sírás, a biológiai funkciók rendszertelensége, új helyzetektől, ingerektől való visszahúzódásra való hajlam, lassú adaptálódási készség a változásokhoz, és tendencia az intenzív kifejezőképességre. Ezzel ellentétben, a „könnyű” temperamentumot a szabályosság, rendszeresség, közeledésre viszontválaszadás, gyors adaptálódás, lágy, gyenge vagy mérsékelt kifejező képesség, pozitív hangulati reagálás jellemzi.

A temperamentumot gyakran tartják a személyiség konzisztens magjának, amely, paradox módon, változik a fejlődéssel (BATES, 1980). A tapasztalat szerint a temperamentum változik az első életév során (HUBERT és WACHS, 1985; MEDOFF-COOPER, 1986; SAMEROFF, 1978; SCHRAEDER és MEDOFF-COOPER, 1983; VAUGHN, DEINARD és EGELAND, 1980). Pontosabban ez idő alatt a „könnyű” temperamentum irányában való változást észlelték (KONIAK-GRIFFIN és LUDINGTON-HOE, 1988; MEDOFF-COOPER, 1986; VAUGHN és mts., 1980).

Egyesek szerint a temperamentumbeli stabilitás hiánya annak tulajdonítható, hogy különböző életkorokban eltérő mérőmódszereket alkalmaztak (CAREY, 1983; HUBERT és mts., 1982). Mások hasonló folyamatos változást észleltek akkor is, amikor azonos módszereket alkalmaztak a kísérletsorozat során (KONIAK-GRIFFIN és LUDINGTON-HOE, 1988; VAUGHN és mts., 1980).

Sokan arról számolnak be, hogy a temperamentum összefüggésben van olyan fejlődési problémákkal, mint a túlzott mértékű sírás a csecsemőkorban, balesetre való hajlam a korai és későbbi gyermekkorban (THOMAS és CHESS, 1977), szociális alkalmazkodás a gyermekkorban, serdülőkorban és a felnőttkor korai szakaszában (BARRON és EARLES, 1984; CHESS és THOMAS, 1984). Ennek az összefüggésnek a konzisztens iránya arra mutat, hogy a „nehéz” temperamentumstílusú gyermekek nagyobb valószínűséggel lesznek gyengén vagy nehezen beilleszkedők (BARRON és EARLES, 1984), míg a „könnyű” temperamentumot a beilleszkedést segítő faktorként azonosították (GARMEZY, 1984; RUTTER, 1981).

Újabbán arról számolnak be, hogy a „könnyű” temperamentum elősegítheti a fejlődést. MOLLER (1983) a fejlődésben előrehaladottabbnak találta azokat a 3-4 éves gyermekeket, akikre a temperamentumdimenziók közül a ritmikusság, alkalmazkodóképesség, közelítés, pozitív hangulat, kitartás és alacsony aktivitási szint volt jellemző.

Munkánk során az A. Thomas és S. Chess által a 70-es években kidolgozott elméletet alkalmaztuk, amely a mai temperamentumkutatások között az egyik legismertebb és legkidolgozottabb. Elgondolásuk alapját, amelyben a temperamentumot mint viselkedési stílust határozták meg, a New York Longitudinális Vizsgálat (1968) eredményei és tapasztalatai adták. Ennek során 136 középosztálybeli családot követtek nyomon a gyermek születésétől kezdve. Ez a vizsgálat azt tanulmányozta, hogy a normális viselkedési stílus bizonyos tulajdonságai hogyan lépnek kölcsönhatásba a környezet sajátosságaival és miként hoznak létre együttesen viselkedési problémákat. Az derült ki, hogy ezeknek a problémáknak a többsége a 2-10 éves kor között fejlődik ki. Oly módon, hogy a kockázatosnak minősült veleszületett temperamentumjellemzők szinte predesztinálják a gyermeket arra, hogy nehézségei legyenek a környezethez való igazodás során. Ehhez hozzájárul még a fentiekkel együttjáró stressz és a szülőkkel vagy gondozókkal kialakuló konfliktus. Thomas és Chess vizsgálataik során a temperamentum-jellemzők 9 dimenzióját különítették el és határozták meg, amit az 1. táblázat szemléltet. Ez a 9 dimenzió alkalmasnak bizonyult arra, hogy a gyermek viselkedését, a környezettel való interakció során kialakuló egyéni reaktív válaszmintákat bemutassa.

Ezeknek a dimenzióknak a segítségével kialakítottak továbbá 3 alaptípust az egyéni temperamentumbeli eltérések alapján; ezeket a 2. táblázat mutatja be. Ennek értelmében az egyéni temperamentumjellemzők megnyilvánulásának együttjárásaiból megjósolható a gyermek szocializálásának kimenetele.

A New York Longitudinális Vizsgálat tapasztalataiból építette fel Thomas és Chess a környezet elvárásainak való megfelelésről szóló elméletét (Goodness of Fit). Ebből kitűnik, hogy ez akkor lesz sikeres, ha a környezet sajátosságai, elvárásai és követelményei összhangban vannak a szervezet saját képességeivel, motivációival és viselkedési stílusával. Ezzel szemben az elvárásoknak való sikertelen megfelelés (Poor Fit) magában foglalja a környezeti lehetőségek és követelmények, valamint a szervezet kapacitása és jellemzői közötti disszonanciát és különbözőséget, ami előbb-utóbb megzavart fejlődést, valamint az alkalmazkodási funkciók rossz működését eredményezheti. A nehezen kezelhető (Difficult) kate-

A Thomas és Chess által elkülönített 9 temperamentumdimenzió

1. Aktivitás: a gyermek egész napi tevékenysége (játék, öltözködés, alvás, étkezés stb.) során az aktív és inaktív periódusok alatti fizikai mozgás mennyisége. Motoros komponens. A vizsgálatok során az derült ki, hogy általában a magas aktivitási szintet mutató gyerekekkel több a probléma, mint az alacsony aktivitási szintet mutatókkal.

2. Ritmikuság: olyan fiziológiai funkciók, mint például az éhség-táplálkozás vagy alvás-ébredés ciklus szabályszerűségét, rendszerességét méri. A temperamentumnak ez a sajátossága — amely bizonyos mértékig kockázati jelentőséggel bír az egész gyermekkor folyamán — néhány gyermeknél például a rendezetlen alvás-ébredés mintázatban nyilvánul meg, ami komoly problémát jelenthet a szülőknek.

3. Közelítés-távoltítás: az olyan új ingerre adott első válaszok természetét méri, mint egy új személy megjelenése, egy új helyzet, étel, játék vagy egy új eljárás bevezetése. Vannak olyan gyermekek, akik azonnal pozitív interakcióba lépnek egy új ingerrel, míg mások visszavonulnak minden ismeretlentől.

4. Alkalmazkodóképesség: azt méri, hogy a környezeti struktúrában bekövetkező bizonyos mértékű változásra a gyermek milyen gyorsan és mennyire könnyen reagál, illetve hogy milyen nehezen vagy könnyen lehet a kívánt útra terelni az ingerekre adott reakciót. Ez a kategória nem az új ingerre adott első választ méri, hanem a szülők vagy mások által kívánt viselkedési mintának való megfelelés mértékét.

5. Intenzitás: a viselkedési reakció energiaszintjét méri, függetlenül annak irányától és minőségétől. A gyermekek lehetnek enyhe vagy erős hangulat kifejezők. Az enyhék kedvesen mosolyognak, amikor az örömeiket kifejezik és csak halkán adnak hangot az elégedetlenségüknek. A túlzóan intenzíven hangulat kifejező gyerekek inkább sikítanak, mint nyafognak és inkább túláradoznak és harsányan nevetnek, mint mosolyognak.

6. Hangulat: ez a kategória a kellemes, vidám, barátságos viselkedés mennyiségét méri és állítja szembe az ellenkezőjével. Az átlagos gyermek pozitívan, negatívan vagy semlegesén (közbömbösen) reagál a verbális ingerekre, más szenzoros történésekre vagy közösségi (játéktárs) tapasztalatokra.

7. Kitartás: annak az időnek a hosszát méri, ami alatt a gyermek az aktivitását végzi akadályok nélkül vagy azokkal, illetve, hogy az akadályok mennyire befolyásolják a cselekvés irányát. A kitartó gyermek hosszú ideig tud egy feladatra koncentrálni és akárhányszor is megszakítják, vissza tud ahhoz térni.

8. Elterelhetőség: ez a kategória a viselkedés befolyásolására irányuló külső környezeti ingerek hatásosságának mértékét adja meg. Azoknak a gyerekeknek, akiknek egy periférikus vagy érdekes új inger könnyen eltereli a figyelmét, nehéz egy feladatot végrehajtani. Ez különösen nehéz akkor, ha emellett a gyermek nem kitartó.

9. Szenzoros ingerküszöb: azoknak a szenzoros (hang, fény stb.) ingereknek a mennyiségét méri, amelyek már értékelhető reakciót váltanak ki a gyermekből. Vannak olyan gyermekek, akik érzékenyebben reagálnak szagokra, ízekre, látható és hallható ingerekre. Másrészt vannak olyanok, akik, ha esznek, akkor nem hallják meg a csengőt vagy nem érzékenyek az ételízek különbségeire.

**A 9 dimenzió mentén kialakított egyéni temperamentumbeli
eltérések 3 alaptípusa**

KÖNNYEN KEZELHETŐ (easy)	NEHEZEN KEZELHETŐ (difficult)	NEHEZEN BEMELEGEDŐ (slow-to-warm-up)
gyermek	temperamentumjellemzői	
magasfokú ritmikuság	alacsonyfokú ritmikuság, azaz aritmiatás	magas aktivitás
pozitív hangulat	negatív hangulat	negatív hangulat
magasfokú közelítés	alacsony közelítés — magas távolítás	alacsony közelítés — magas távolítás
magasfokú alkalmazkodás	alacsonyfokú alkalmazkodás	alacsonyfokú alkalmazkodás
alacsony intenzitás	magas intenzitás	alacsony intenzitás

A könnyen kezelhető temperamentumtulajdonságokkal rendelkező gyermek általában kedvező fogadtatásra talál a környezetben, mivel nincs vele probléma, elfogadják, szeretik.

A nehezen kezelhető típus nehézségekbe ütközik az alkalmazkodás során és temperamentumjellemzői alapján általában kedvezőtlen fogadtatásra talál.

A nehezen bemelegedő vagy felengedő típus legjellemzőbb vonása, hogy minden új szituációban nagyon visszahúzódozó, az új ingereket, szokásokat nehezen elfogadó típus, akinek különösen nagy stresszt jelent, ha gyors adaptációra kényszerítik.

góriába sorolt gyermekből véleményük szerint azért lesz problémás gyermek, mert a környezete türelmetlen vele szemben, amit stresszként él át. Úgy érzi, hogy nem képes megfelelni a család vagy az iskola szocializáló hatásának. Másodlagosan ez még klinikai problémákat is előidézhethet, amelyek a gyermek fizikai egészségi állapotával, fejlődésével és viselkedésével lehetnek kapcsolatban (CAREY, 1988).

Thomas és Chess „Jó illeszkedés” modellje tehát azt tételezi, hogy a patológiás személyiségfejlődés oka a gyermek veleszületett jellegzetességei és a környezeti igények összeilleszthetetlensége (RANSCHBURG, 1989).

Nem törvényszerű azonban, hogy ezek a veleszületett és kockázatosnak minősített temperamentumjellemzők a környezettel való interakció során problémához vezessenek. Ennek a kimenetele nagyrészt függ a környezet megértő támogatásától. Ha a szülő meg tudja őrizni a gyermekhez való konzisztens közeledését, ami figyelembe veszi a gyermek egyéni

válaszmintáit, akkor a problémásnak induló gyermek is képes lesz az alkalmazkodásra, bár csak lépésről lépésre. Nagyon jól szemlélteti ezt a következő ábra.

Az 1. ábrán látható, hogy egy problémás temperamentumú gyermek, egy nem támogató, irreális elvárásokat támasztó szülői környezetben erős stresszt él át az interakció során, ami különböző reaktív viselkedési problémák megjelenéséhez vezethet. Ugyanez a problémás temperamentumú gyermek, ha egy támogató, megértő szülői környezetbe kerül, elkerülheti a stresszt, nem alakulnak ki nála viselkedési problémák.

A problémamentes temperamentummal hasonló a helyzet: sikertelen lesz a megfelelés egy nem támogató környezetben (például egy stresszel teli szülő a normális aktivitásszinttel rendelkező gyermekét „hiperaktívként” kezelheti, mivel nem képes tolerálni az aktivitását és így nem bánik vele megfelelően).

Mindezek alapján, az irodalmi tapasztalatokból kiindulva longitudinális vizsgálatot indítottunk,¹ amelynek célja az óvodáskorú gyermekek temperamentumjellemezőinek elemzése az otthoni, szülői környezet és a szocio-kognitív fejlettség tükrében, a közösségi beilleszkedés, szociális alkalmazkodás mértékével összefüggésben, az óvodába lépéstől az iskolába lépésig terjedő időszak alatt. Ebben a tanulmányban az első év anyagának feldolgozásáról számolunk be.

VIZSGÁLATI SZEMÉLYEK ÉS MÓDSZEREK

Vizsgálatunk számára Budapest egyik lakótelepi óvodájának induló kiscsoportját választottuk. 16 gyermek (9 fiú és 7 lány) családi környezetének mutatóit térképeztük fel a HOME-leltár segítségével.

A gyermekek egyéni temperamentumbeli eltéréseit a Thomas és Chess elméletén alapuló, MCDEVITT és CAREY által (1978) óvodáskorúak számára kidolgozott Viselkedési Stílus Kérdőívvel állapítottuk meg.²

A gyermekek beszédmegértésének szintjét a De Renzi-féle TOKEN-teszt óvodáskorú változatával állapítottuk meg, amelynek magyarországi

1 Ezúton szeretnék köszönetet mondani Ranschburg Jenőnek, szakmai irányításáért, értékes és hasznos tanácsaiért.

2 A kérdőív magyarra fordított változatát Szegál Borisz bocsátotta a rendelkezésünkre.

alkalmazásáról kedvező tapasztalatokat közöl OSMANNÉ SÁGI Judit (1983) és SUGÁRNÉ KÁDÁR Júlia (1986).

A szociális beilleszkedés alakulását részben szociometriai vizsgálattal, részben az óvónő beszámolója alapján mértük fel. Ebben választ kértünk néhány kérdésre, amelyek a beilleszkedés nehézségeire, a szülőtől való elválás körülményeire, az óvodában eltöltött idő minőségére és a barátság-
lasztásra vonatkoztak.

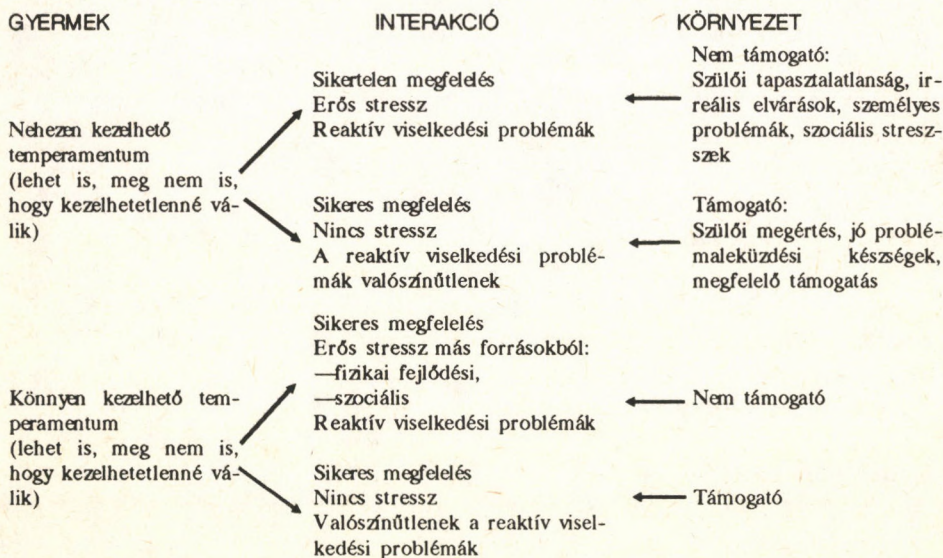
EREDMÉNYEK ÉS ÖSSZEFÜGGÉSEK

A temperamentumjellemzők elemzése alapján mintánkban kiugró egyéni eltérések nem találhatók (3. táblázat).

A Ritmikusság, az Alkalmazkodás, a Hangulat és az Eltéríthetőség faktorok mentén a lányok, viszont az Aktivitás, a Közelítés, az Intenzitás és a Szenzoros ingerküszöb faktorokban a fiúk értek el magasabb pontszámot. Ez az eredményünk összefüggésbe hozható THOMAS és CHESS (1977), valamint EARLS (1981) eredményeivel ugyanebben a korosztály-

1. ábra

Interakció a gyermek temperamentuma és a környezet között (W. B. Carey, 1986, nyomán)

A temperamentumdimenziók értékeinek nemek szerinti megoszlása

TEMPERAMENTUM	LÁNYOK		FIÚK		ÖSSZESEN	
	pontszám	átlag	pontszám	átlag	pontszám	átlag
1. Aktivitás	330	47.14	369	52.71	699	46.60
2. Ritmikuság	227	32.43	243	34.71	470	37.33
3. Közelítés/Távolítás	258	36.86	294	42.00	552	36.80
4. Alkalmazkodóképesség	271	38.71	328	46.86	599	39.93
5. Intenzitás	357	51.00	387	55.29	744	49.60
6. Hangulat	296	42.29	341	48.71	637	42.46
7. Kitartás	231	33.00	236	33.71	467	31.13
8. Elérhetőség	236	33.71	264	37.71	500	33.33
9. Szenzoros ingerküszöb	262	37.43	317	45.29	579	38.60

(A 2., 4., 6., 7. és 8. faktor értéke fordított irányú.)

ban és eltér CAMERON (1978), valamint KEATING és MANNING (1974) összehasonlító vizsgálatának eredményétől, amely szerint a lányok javára az Aktivitás, az Intenzitás és a Távolítás dimenzióban találtak szignifikáns korrelációt.

A HOME-leltár adatainak elemzése nyomán úgy tűnik, hogy az otthoni környezetekben nincs számottevő eltérés a fiúk és a lányok tekintetében, ami megegyezik az irodalmi adatokkal (CALDWELL és BRADLEY, 1979) és korábbi vizsgálatainkkal (GYÖRGY, 1984).

A gyermekek beszédmegértésének szintjében nem találtunk jelentős eltérést a fiúk és a lányok teljesítményében. A csoport TOKEN-pontszám-átlaga valamivel magasabb (28,96), mint az Osmanné Sági Judit által ugyanilyen lakótelepi óvodában, ugyanebben a korosztályban felvett TOKEN-pontszám-átlag (25,94).

A társas hatékonyság mérésére végzett szociometriai felvételek elemzése során a két nem között a kapott szavazatok számát, illetve a kölcsönös kapcsolatok számát tekintve találunk jelentős eltérést, mégpedig mindkét esetben a fiúk javára, ami arra utal, hogy az óvodai kortárscsoportban a fiúk jobb pozíciót vívnak ki maguknak, mint a lányok.

A szociális beilleszkedés alakulására vonatkozó kérdésekre adott óvónői válaszok azt tükrözik, hogy az óvodai normákhoz való igazodás, az új szokások elsajátítása a lányoknak kevésbé jelent problémát, mint a fiúknak, akiknél ez hosszabb időt vesz igénybe és többet sírnak a szülőtől való elváláskor.

Az egyes mutatók közötti kölcsönös korrelációs kapcsolatok szignifikáns összefüggéseit a 4. táblázat, valamint a könnyebb áttekinthetőség végett, a 2. illetve a 3. ábra szemlélteti.¹

4. táblázat

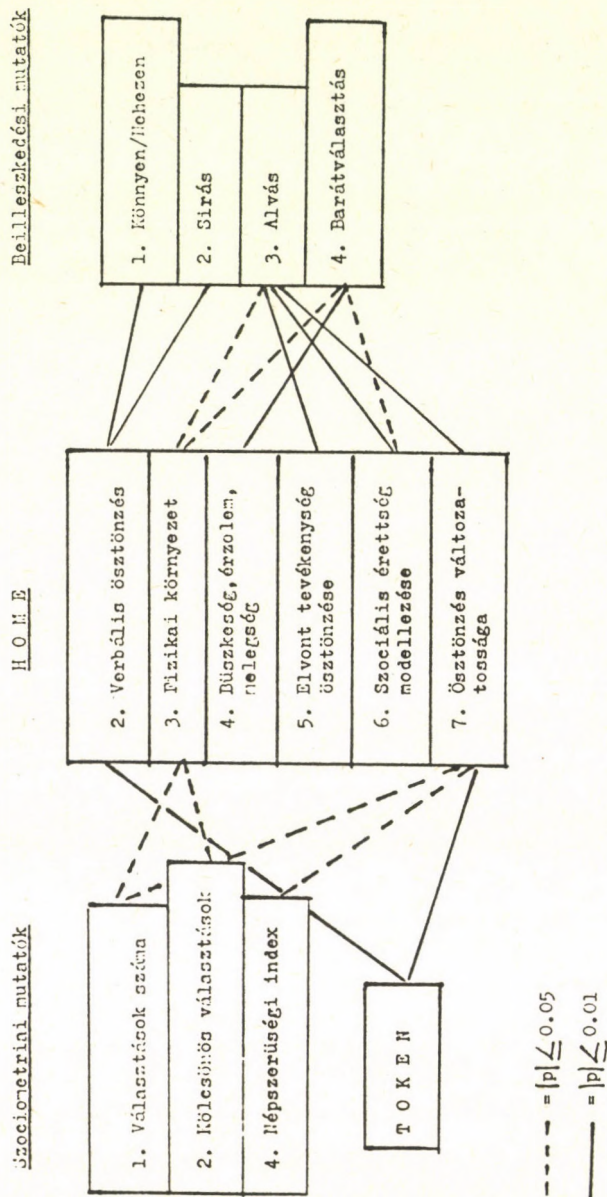
Szignifikáns kapcsolatok a vizsgált mutatók között

	SZOCIOMETRIAI VIZSGÁLAT					BEILLESZKEDÉSI TOKEN MUTATÓK				
	Választások száma	Kölcsönös választások száma	Vizszonozott kapcsolatok mutatója	Népszerűségi index	Flúktól kapott szavazatok száma	Lányoktól kapott szavazatok száma	Könnnyen/nehezen	Sírás	Alvás	Barátválasztás
HOME										
1. Játékok, játékszerek, eszközök							.6339**	.6339**		
2. Nyelvi ösztönzés	.4861*	.4916*			.6334**				.4479*	.4479*
3. Fizikai környezet										.6286**
4. Búszkeség, érzelem, melegség										
5. Az elvont tev. ösztönzése									.6800**	
6. A szoc. érettség modellezése									.6407**	.4523*
7. Az ösztönzés változatossága	.4531*			.4531*					.6793**	.5831**
8. Fizikai büntetés										
NEMEK										
							-.4643*	.4643*		
TEMPERAMENTUM										
1. Aktivitás						-.4982				
2. Ritmikuság	-.7208**	-.6946**	-.6528**	-.7208**	-.7167					
3. Közeli/Távolítás										.4998*
4. Alkalmazkodás										
5. Intenzitás										.4761*
6. Hangulat										
7. Kítarás									.7544*	.4288*
8. Eltéríthetőség										.4825*
9. Szenzoros ingerküszöb							.4328*	-.4328*		

Szignifikancia: * = $p < 0.05$, ** = $p < 0.01$

¹ Az adatok matematikai statisztikai elemzésében Horváth István volt a segítségemre, akinek ezúton is szeretném megköszönni ezt.

A HOME-leltár alkálálnak szignifikáns kapcsolatai a szociális beilleszkedés, a TOKEN-teszt, valamint a szociometria vizsgálat mutatóival

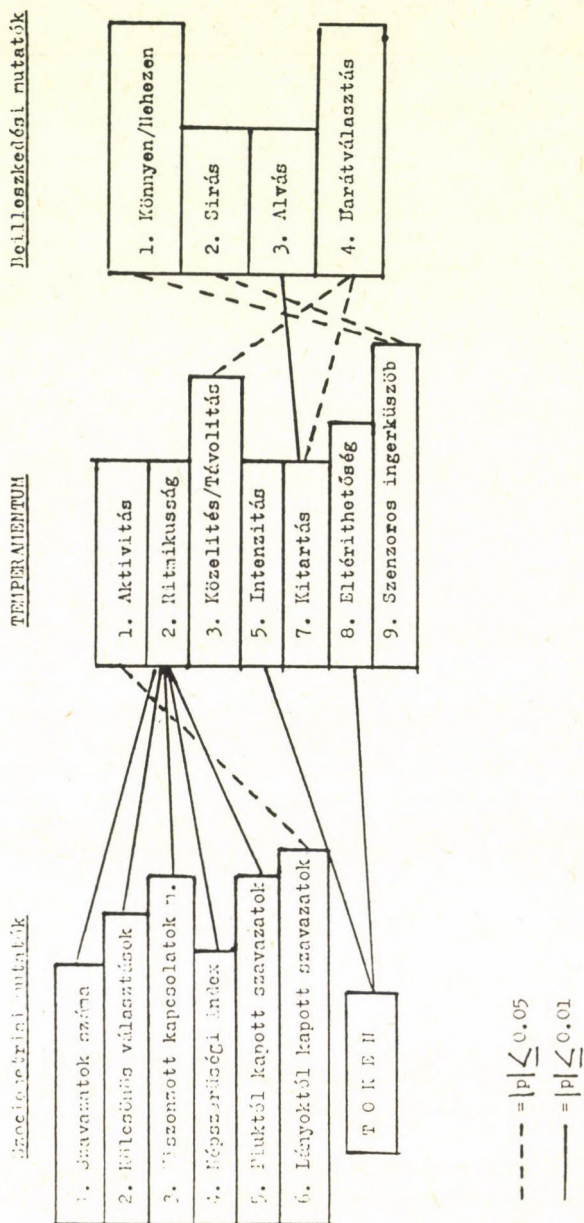

A HOME-leltár és a beilleszkedési mutatók együttjárásából (2. ábra) jól kitűnik az, hogy a biztonságos otthoni légkör, különösen a verbális ösztönzés, jó hatású az óvodai beilleszkedésre.

A HOME-leltár 3., 5., 6., 7. alszámai, amelyek az otthon biztonságát, a családi ösztönzési formák változatosságát, a szociális érettség modellezését és ennek bátorítását mérik, igen szoros kapcsolatot mutatnak az óvodában eltöltött idő minőségének egyik tényezőjével, az alvással, ami arra utalhat, hogy a minél szélesebb körű otthoni ösztönzés, a társadalmi normák, szokások korai kialakítása hozzájárulhat ahhoz, hogy a gyermek jól érezze magát az óvodában. A HOME-leltár 2. és 7. alszámainak szoros kapcsolata a beszédmegértésben nyújtott teljesítménnyel arra mutat, hogy a minél változatosabb ösztönzés, ezen belül is a verbális ösztönzés magas színvonala igen jó hatású lehet a gyermekek beszédfejlődésének alakulására. A magas HOME-értékek által reprezentált otthoni légkör pozitívan hat továbbá az óvodai közösségben elfoglalt helyzetre és kedvezően alakítja a barátságkutatást is. A szociometriai pozíciót viszont — a 3. ábra szerint — gyengítheti a temperamentumdimenziók közül a ritmikus alacsony értéke, vagyis az aritmicitás. Ez arra utalhat, hogy az a gyermek, akinek a viselkedésében túlnyomórészt a biológiai funkciók szabálytalansága az uralkodó, ami például megnyilvánulhat a rendszertelen evési, alvási szokások terén vagy a szobatisztasággal kapcsolatban, az a gyermek valószínűbb, hogy kevésbé lesz népszerű a társai között és nehezen illeszkedik be a közösségbe.

Szembevetendő, hogy míg a fiúknál ezt a hatást az aritmicitás magas értéke idézheti elő, addig a lányokat inkább a nagyfokú aktivitás teszi kevésbé népszerűvé társaik között. Továbbá igen figyelemre méltó az az adat, amely szerint akire magas közelítés-érték és nagyfokú kitartás jellemző, azt szívesebben választják barátnak, mint a többieket. A temperamentum 9. dimenziója, amely a szenzoros ingerküszöb mértékét határozza meg, szignifikáns korrelációban van a beilleszkedés két mutatójával, mégpedig egymással ellentétes módon. Ebből az tűnik ki, hogy minél magasabb ennek a küszöbnek az értéke, vagyis minél kevésbé érzékeny a gyermek, annál könnyebben megy a beilleszkedés; ugyanakkor, ha ez a küszöb alacsony értékű, tehát igen érzékenyen reagál a gyermek a környezeti ingerekre, ez megnehezíti a szülőktől való elválást, növeli a sírás mennyiségét, és így megnehezíti a beilleszkedést. A temperamentum faktorok közül az Intenzitás és az Eltéríthetőség szignifikáns kapcsolata a TOKEN-tesztben elért teljesítménnyel, arra mutat, hogy a viselkedési reakció erős-

Szignifikáns korrelációs kapcsolatok a temperamentum dimenziói, a TOKEN-teszt, valamint a szociometriai és a beilleszkedési mutatók között

sége és a figyelem eltéríthetőségének mértéke számottevően befolyásolja a gyermekek verbális feladatmegoldását.

Végeredményben elmondható tehát, hogy a gyermekek otthoni környezete és egyéni temperamentumjellemzőik összefüggének a közösségbe való beilleszkedés mutatóival. Kitűnik, hogy a biológiai funkciók működtetésének szabályozottsága (Ritmikusság faktor), valamint az egész napi tevékenységen belüli aktivitás mennyisége (Aktivitás faktor) és az egyéni érzékenység mértéke (Szenzoros ingerküszöb) komoly szerepet játszik az óvodai beilleszkedésben, különösen a társak között elfoglalt pozíció tekintetében. Ezek az eredményeink összefüggésbe hozhatók azokkal a vizsgálatokkal, amelyek eredményei szerint a temperamentumdimenziók közül az Aktivitás és az Intenzitás mértéke, valamint az Irritabilitás (magas ingerküszöb) voltak azok, amelyek a legerősebb korrelációt mutatták a különböző viselkedési problémákkal (EARLS, 1981; GRAHAM, RUTTER és GEORGE, 1973; TERESTMAN, 1980; THOMAS és CHESS, 1977).

Eredményeinket és a nemzetközi tapasztalatokat figyelembe véve határoztuk meg munkánk további irányát. Longitudinális vizsgálatunk második szakasza az óvodában eltöltött további időszakot öleli fel, a beilleszkedés stabilizálódásának és az iskolaérettség kialakulásának folyamata mentén. Többek között arra a kérdésre is igyekszünk választ keresni, hogy vajon a már említett kockázati faktorok (Ritmikusság faktor a fiúknál és az Aktivitás faktor a lányoknál) mennyire őrzik meg stabilitásukat, valamint predikciós hatékonyságukat.

A kézirat elfogadva: 1991. április

IRODALOM

- BARRON, A. P., and EARLS, F., 1984, The relation of temperament and social factors to behavior problems in 3-year-old children, *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 25, 23—33.
- BATES, J. E., 1980, The concept of difficult temperament, *Merrill-Palmer Quarterly*, 26, 299—319.
- CALDWELL, B. and BRADLEY, R., 1979, *Home Observation for Measurement of the Environment*, The HOME manual is available from the Center for Child Development and Education, Univ. of Arkansas at Little Rock, Arkansas.
- CAMERON, J. R., 1978, Parental treatment, children's temperament, and the risk of childhood behavioral problems: 2. Initial temperament, parental attitudes, and the incidence and form of behavioral problems, *American Journal of Orthopsychiatry*, 48, 140—147.

- CAREY, W. B., 1983, Some pitfalls in infant temperament research, *Infant Behavior and Development*, 6, 247—254.
- CAREY, W. B., 1985, Interactions of temperament and clinical conditions, *Advances in Developmental and Behavioral Pediatrics*, Vol, 6, 83—115.
- CAREY, W. B., 1986, Difficult Child, *Pediatrics in review*, Vol, 8, No, 2, 40—44.
- CAREY, W. B., 1988, A Suggested Solution to the Confusion in Attention Deficit Diagnoses, Clinical Commentary, *Clinical Pediatrics*, Vol, 27, No, 7, 348—349.
- CAREY, W. B., HEGVIK, R. L., MCDEVITT, S. C., 1988, Temperamental Factors Associated with Rapid Weight Gain and Obesity in Middle Childhood, *Developmental and Behavioral Pediatrics*, Vol, 9, No, 4, 194—198.
- CHESS, S., THOMAS, A., 1984, *Origins and evolution of behavior disorders*, New York, Brunner-Mazel.
- EARLS, F., 1981, Temperament characteristics and behavior problems in three-year-old children, *Journal of Nervous and Mental Disease*, 169, 367—373.
- GARMEZY, N., MASTEN, A. S. and TELLEGEN, A., 1984, The Study of Stress and Competence in Children, A Building Block for Developmental Psychopathology, *Child Development*, Vol, 15, No, 1, 97—111.
- GRAHAM, P., RUTTER, M. and GEORGE, S., 1973, Temperamental characteristics as predictors of behavior disorders in children, *American Journal of Orthopsychiatry*, 43, 328—339.
- GYÖRGY, I. M., 1984, A HOME-eltár hazai alkalmazásának tapasztalatai, Módszer a családi környezet hatásának mérésére, *Pszichológia*, 4, 4, 577—595.
- HUBERT, N. C., WACHS, T. D., PETERS-MARTIN, P. and GANDOUR, M. J., 1982, The study of early temperament: Measurement and conceptual issues, *Child Development*, 53, 571—600.
- HUBERT, N. C. and WACHS, T. D., 1985, Parental perceptions of the behavioral componensts of infant easiness/difficultness, *Child Development*, 56, 1525—1537.
- KEATING, G. W. and MANNING, T. M., 1974, Infant temperament and sex of infant: Effects on maternal Behavior, in: SHERESHEFSKY, P. M. and YARROW, L. J. (eds.), *Psychological aspects of a first pregnancy and early postnatal adaptation*, New York, Raven Press.
- KONIAK-GRIFFIN, D., and LUDINGTON-HOE, S. M., 1988, Developmental and temperament outcomes of sensory stimulation in healthy infants, *Nursing Research*, 37, 70—76.
- MCDEVITT, S. C. and CAREY, W. B., 1978, The measurement of temperament in 3—7 year old children, *Journal and Psychiatry*, Vol, 19, 245—253.
- MEDOFF-COOPER, B., 1986, Temperament in very low birth weight infants, *Nursing Research*, 35, 139—143.

- MOLLER, J. S., 1983, Relationships between temperament and development in preschool children, *Research in Nursing and Health*, 6, 25—32.
- OSMANNÉ SÁGI J., 1983, A De Renzi-féle TOKEN beszédmegértési teszt kipróbálása óvodáskorú gyermekeknél, Kézirat, Budapest, MTA Pszichológiai Intézete, Dokumentáció.
- PLOMIN, R. and DUNN, J. (eds.), 1986, *The Study of Temperament: Changes, Continuities and Challenges*, Hillsdale, New Jersey, Lawrence Erlbaum Associates.
- RANSCHBURG, J., 1989, Egy új tudományág (a fejlődési pszichopatológia) születéséről, *Pszichológia*, 9, 3, 331—340.
- RUTTER, M., 1981, Stress, coping and development: Some issues and some questions, *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 22, 323—356.
- SCHRAEDER, B. D. and MEDOFF-COOPER, B., 1983, Development and temperament in very low birth weight infants — The second year, *Nursing Research*, 32, 331—335.
- SUGÁRNÉ KÁDÁR J., 1986, *A beszédfejlődés útjai — beszédfejlesztés az óvodában*, Tankönyvkiadó, Budapest.
- TERESTMAN, N., 1980, Mood quality and intensity in nursery school children as predictors of behavior disorders, *American Journal of Orthopsychiatry*, 50, 125—138.
- THOMAS, A. and CHESS, S., 1977, *Temperament and Development*, Brunner-Mazel, New York.
- THOMAS, A., CHESS, S. and BIRCH, H. G., 1968, *Temperament and Behavior Disorders in Children*, New York, New York University Press.
- VAUGHN, B., DEINARD, A. and EGELAND, B., 1980, Measuring temperament in pediatric practice, *Journal of Pediatrics*, 96, 510—514.

MÁRTA I. GYÖRGY

THE EFFECT OF TEMPERAMENT ON THE SOCIAL ADAPTATION IN PRESCHOOL AGE

The objective of this study is to analyze temperament characteristics of preschool children in the light of the home environment and socio-cognitive maturity, in relation with their adjustment to the community and with the extent of their social adaptation.

Methods: the family environment indices of 16 children (9 boys and 7 girls) were studied with the help of the HOME-Inventory. Differences in individual temperament were determined with the Carey's Behavior Style Questionnaire designed for preschool children on the basis of Tho-

mas and Chess's theory. Sociometric tests and caretaker's report were our sources of data for the evaluation of social adjustment.

Results: agreements between the HOME Inventory and the adjustment indices well illustrate the positive influence of a secure home background, especially of verbal motivation, on adjustment. Rhythmicity factor, one of the indices of temperament which measures control of biological functions, plays an important role in the adjustment to the community in the kindergarten and, in particular, in the position occupied in the group. Sociometric position, however, may be weakened by a temperament characteristic, specifically, by low rhythmicity, or arrhythmicity, which indicates that the child whose behavior is governed mostly by irregular biological functions, such as irregular eating or sleeping habits, or problems of elimination, probably will be less popular and will also have difficulties in adjustment. It is remarkable that this same effect is seen to occur in the case of boys who show high arrhythmicity and in the case of girls who show high activity. Further, it also deserves attention that adjustment to kindergarten norms poses less of a problem for girls, while adaptation to a peer group is easier for boys.